

რეცენზია

Review

თეა შურლაია

„ქართული მოთხრობები“ სპარსულად

„ქართული მოთხრობები“. შემდგენელი: არჩილ ხანთაძე. მთარგმნელები: ზაპრა ფაზოქიზადე და მანდანა თიშეიარი, რაშთი, „ფარჰანგ-ე ილია“, 1400 წლის გაზაფხული (2021 წ.), 170 გვ.

Dāstānhā-ye Gorji. Gerdāvarandeh: ārchil khāntādze, tarjome-ye zahrā pāzokizādeh, māndānā tisheyār, rasht, nashr-e “farhang-e ilia”, 1400 (2021), 170 safheh

2021 წლის ზაფხულში რაშთში (ირანის ისლამური რესპუბლიკა) „ფარჰანგ-ე ილიამ“ სპარსულ ენაზე გამოსცა „ქართული მოთხრობები“. სპარსული თარგმანი ინგლისური დედნიდან, კერძოდ, არჩილ ხანთაძის მიერ შედგენილი კრებულიდან „12 Short Stories: a Key to the Georgian Mentality“ (რედაქტორი ემი სპერლინგი. თბილისი, „შემეცნება“, 2009), ზაპრა ფაზოქიზადესა და მანდანა თიშეიარს ეკუთვნით.

2021 წლის 31 აგვისტოს დისტანციურად გაიმართა კრებულის პრეზენტაცია. ღონისძიებას მასპინძლობდა თეირანის ალამე თაბათაბაის უნივერსიტეტი. მთარგმნელების შთამბეჭდავმა გამოსვლებმა ერთგვარად შეავსო ინფორმაცია წიგნის შესახებ და ქართული მწერლობისადმი ირანელთა ინტერესიც თვალნათლივ წარმოაჩინა. მინდა, საგანგებოდ გამოვხატო მადლიერება მთარგმნელისა და მკვლევრის, ზაპრა ფაზოქიზადეს მიმართ, რომელმაც კრებულში შესული ნაწარმოებების უაღრესად საინტერესო ანალიზი წარმოადგინა პრეზენტაციაზე. ვფიქრობ, მისი სახით ქართულმა მწერლობამ ჭეშმარიტი გულშემატკივარი და პროპაგანდისტი შეიძინა.

„ქართული მოთხრობების“ ტექსტს წინ უძღვის გამომცემლის მოკლე წარდგინება (გვ.7-8), მთარგმნელების წინათქმა (გვ. 9-14) და შემდგენლის – ა. ხანთაძის – წინასიტყვაობის თარგმანი სპარსულ ენაზე (გვ. 15-16). გარეკანისთვის გამოყენებულია ფიროსმანის ცნობილი ტილო „ვირის ხიდი“.

დასაფასებელია ზ. ფაზოქიზადესა და მ. თიშეიარის გულმოდგინე მცდელობა, ირანელი მკითხველის თვალსაწიერის გაფართოების მიზნით, მისთვის კრებულში წარმოდგენილი ავტორებისა და მათი შემოქმედების შესახებ მოკლე ცნობები მიეწოდებინათ. მართლაც, მთარგმნელებს შეძლებისდაგვარად მოუძიებიათ მათთვის ხელმისაწვდომი ყველა წყარო. ბუნებრივია, ზოგიერთი ავტორის, მაგალითად, ილია ჭავჭავაძის ბიოგრაფიული ცნობები მოცულობით და შინაარსის მრავალფეროვნებით გაცილებით სჭარბობს სხვებისას (ა. ხახუტაშვილის, გ. რჩეულიშვილის, გ. გეგეშიძის). თუმცა, ისიც უნდა ითქვას, რომ მწერლების მოკლე ბიოგრაფიებში ზედმეტი ჩანს ზოგიერთი ცნობა თუ მოსაზრება, რომელიც კონკრეტული ავტორის ლიტერატურულ მოღვა-

داستان‌های گرجی

گردآورنده: آرچیل خانتادزه
ترجمه: زهرا پاژکی‌زاده ماندانا تیشه‌یار

فرهنگ ایلیا

نقاشی روی جلد: نیکو پیروسسانی

ქართული მოთხრობები

کتاب داستان‌های گرجی دوازده داستان کوتاه از آثار نویسندگان گرجی‌زبان است که مجموعه‌ای متنوع از محتوا و فرم را دربر می‌گیرد و برای نخستین بار مجموعه‌داستانی از نویسندگان کشور گرجستان را به خوانندگان پارسی‌زبان معرفی می‌کند.

ادبیات گرجی ریشه‌ای دیرپا در فرهنگ و سنت مردم سرزمین‌های قفقاز جنوبی دارد و از پس سده‌های بسیار، همچنان به زندگی خود در میان مردمان گرجی‌زبان ادامه داده است.

سازمان اسناد و کتابخانه ملی

شابک: ۹۷۸-۹۶۲-۱۹۰-۶۹۰-۰۲

ნეობას არ ეხება (მაგ.: გვ. 19 – „ვარდების რევოლუცია“, ე. შევარდნაძე და მ. სააკაშვილი ილიას ბიოგრაფიაში).

მთარგმნელების ამ გულმოდგინე მცდელობაზე ისიც მიუთითებს, რომ ისინი არჩილ ხანთაძის მიერ ინგლისურენოვანი მკითხველისთვის განკუთვნილ შენიშვნებს არ დასჯერდნენ და სპარსული თარგმანი დამატებითი კომენტარებით აღჭურვეს – სქოლიოები საქართველოს ამა თუ იმ გეოგრაფიული რეგიონის, ისტორიული ძეგლების, ცნობილი პიროვნებების, დღესასწაულების, ზოგიერთი რეალიისა და მისთ. თაობაზე ინფორმაციით გაამდიდრეს. მაგალითად, ათენგენობის ა. ხანთაძისეულ ერთნინადადებიან განმარტებას ზ. ფაზოქიზადემ და მ. თიშეიარმა დაუმატეს ცნობები ამ დღესასწაულის გამართვის დეტალების აღნიშვნით (გვ. 97); აფხაზეთზე ირანელი მთარგმნელები ასეთ ინფორმაციას აწვდიან მკითხველს: „შავი ზღვის აღმოსავლეთი ტერიტორია, რომლის დამოუკიდებლობასთან დაკავშირებითაც რუსეთი და საქართველო ერთმანეთს დაუპირისპირდა. 2008 წლის კრიზისამდე ქართველები მას აფხაზეთის ავტონომიურ რესპუბლიკას უწოდებდნენ, [კრიზისის] შემდეგ კი “რუსების მიერ ოკუპირებულ ტერიტორიად” მოიხსენებენ“ (გვ. 105); ნ. დუმბაძის ბიოგრაფიულ ცნობებთან დაკავშირებით განმარტებულია ლენინის ორდენი (გვ. 149) და ა.შ.

განსახილველ სპარსულ თარგმანში უცხო (ქართულ) სიტყვათა და დასახელებათა წაკითხვის გასაიოლებლად, სქოლიოში მოცემულია ლათინური ტრანსლიტერაცია. თუმცა ზოგჯერ სწორედ ეს უკანასკნელი გახდა სპარსულში არსებული უზუსტობის მიზეზი. მაგალითად, ა. ხანთაძეს შენიშვნაში განმარტავს სიტყვას „გენაცვალე“ და მოაქვს მისი ტრანსლიტერაცია Genatswale, რომელიც ირანელ მთარგმნელებს კომენტარში სპარსულად გადაუტანიათ როგორც “ჯენათსვალე” (გვ.54).

ასეთია ამ გამოცემის ფორმალური მახასიათებლები, მისი სტრუქტურა. რაც შეეხება „ქართული მოთხრობების“ შინაარსსა და მის მნიშვნელობას, ამის თაობაზე ცალკე უნდა აღინიშნოს. კიდევ ერთხელ ხაზგასასმელია ის გარემოება, რომ „ქართული მოთხრობები“ არჩილ ხანთაძის მიერ შედგენილი კრებულის თარგმანია და, ცხადია, მთარგმნი მასალის შერჩევაში ირანელ მთარგმნელებს არანაირი წვლილი არ მიუძღვით. ფიქრობ, იმ მიზნის მისაღწევად, რაც შემდგენელს, ა. ხანთაძეს, დაუსახავს – უკეთ გაეცნო დანარჩენი მსოფლიოსთვის საქართველო და ქართული ხასიათი – შეიძლებოდა სხვაგვარი არჩევანი გაკეთებულიყო და კრებულს სხვა სახე ჰქონოდა, მაგრამ ამაზე კამათი უკვე დაგვიანებულია. ირანელმა მთარგმნელებმა ისარგებლეს ქართული ლიტერატურის ნიმუშების ერთადერთი უცხოური პუბლიკაციით, რომელიც 2010 წელს თბილისში მოგზაურობისას ნიგნების მაღაზიებში აღმოაჩინეს.

მათთვის, ვინც არ იცნობს ა.ხანთაძის მიერ შედგენილ კრებულს, მოკლედ შევნიშნავ, რომ ეს გამოცემა აერთიანებს რვა ქართველი ავტორის (ი. ჭავჭავაძე, ე.გაბაშვილი, მ. ჯავახიშვილი, ა.ხახუტაშვილი,

გ.რჩეულიშვილი, გ. ლეონიძე, გ. გეგეშიძე, ნ. დუმბაძე) თორმეტ თხზულებას.

არ არის სადავო, რომ უმჯობესია, თარგმანი შუალედური ენის გარეშე, ორიგინალიდან შესრულდეს. „ქართული მოთხრობების“ შემთხვევაში ასე არ მომხდარა, რასაც ობიექტური მიზეზები ჰქონდა. ამ თარგმანის გამოცემის ხანგრძლივი პროცესის მონმე და მისი პირველი მკითხველი გახლდით.¹ ამდენად, ჩემთვის ცნობილია, რომ მისი გამოქვეყნების გაჭიანურება ნაწილობრივ ამ ფაქტმაც განაპირობა. სამწუხარო რეალობა ასეთია: სპარსული ლიტერატურის ქართულ ენაზე თარგმნის ცხრაასწლიან ისტორიას ირანელთა მხრიდან საპასუხო ნაბიჯები თითქმის არ მოჰყოლია, რასაც ქართული მწერლობისადმი მათს გულგრილობას ვერ დავაბრალებთ, მიზეზი უმალ ქართულის არცოდნა და ინფორმაციის დეფიციტია. გამომცემლის წარდგინებაში ამის თაობაზე შენიშნულია: „ქართულ ლიტერატურას ირანის ტერიტორიაზე დიდი წარსული არ გააჩნია და ირანში ქართულ მწერლობასა და ხელოვნებას ისეთი ყურადღება არ დასთმობია, როგორც ეს ორი ქვეყნის კულტურულ სიახლოვეს ეკადრება“ (გვ.7). მთარგმნელების წინათქვამში კი ნათქვამია, რომ საქართველოში არა მარტო კლასიკური სპარსული ლიტერატურა არის თარგმნილი, არამედ თანამედროვე ირანელი მწერლების თხზულებებსაც კარგად იცნობენ მაშინ, როცა „იშვიათად თუ შეძლებს სპარსულ ენაზე ქართული პროზის შესახებ წიგნის პოვნას“ (გვ.13). სწორედ ამიტომ გადაწყვიტეს ზ. ფაზოქიზადემ და მ. თიშეიარმა, ქართული ნოველები და მოთხრობები ინგლისურიდან ანუ იმ ენიდან ეთარგმნათ, რომელიც მათთვის ხელმისაწვდომი იყო.

მართლაც, ქართული ლიტერატურის ნიმუშების სპარსული თარგმანები თითზე ჩამოსათვლელია. საბჭოთა პერიოდში ირანულმა საზოგადოებამ გაიცნო და თანდათან შეიყვარა ნოდარ დუმბაძის შემოქმედება. ჰაბიბოლა ფორუყიანმა რუსულიდან თარგმნა „მე ვხედავ მზეს“ (1962), რომელიც 1977 წელს მეორედ გამოიცა.² „მე, ბებია, ილიკო და ილარიონის“ სპარსული თარგმანის (2003, მთარგმ. ჰასან ებრაჰიმი ალვანდი) პოპულარობაზე მიაწინებს ის, რომ ამონარიდები ამ რომანიდან თანმხლები კარიკატურებით სატირულ-იუმორისტული ჟურნალის „გოლ აყას“ ზედიზედ რამდენიმე ნომერში დაიბეჭდა. 2002 წელს გამოქვეყნდა „თეთრი ბაირალების“ ფირუზ რეფაჰი ალამდარისეული თარგმანი. არც ერთი მათგანი ქართული დედნიდან არ შესრულებულა.

¹ წლების წინ თარგმანის პირველი ვარიანტი როგორც ინგლისურ დედანს, ასევე, ქართულ ორიგინალებს შევუდარე და ჩემი შენიშვნები მთარგმნელებს გავაცანი. მას შემდეგ, სავარაუდოდ, მთარგმნელებმა კიდევ შეიტანეს ცვლილებები თარგმანში. ტექსტის საბოლოო რედაქტირებაზე „ფარჰანგ-ე ილიამ“ იზრუნა.

² თსუ ასოც. პროფ. მ. კვაჭაძის ცნობით, ირანში ყოფნისას მას პირადად მოუსმენია ნ. დუმბაძის ამ რომანის ფრაგმენტები, რომელიც რადიოპიესის სახით გადაიცემოდა ირანის რადიოთი.

ჩვენი საზოგადოებისთვის ცნობილია, რომ „ვეფხისტყაოსნის“ ტექსტი სპარსულ ენაზე სრულად ორჯერ (1998, 2000) ითარგმნა. ორივე თარგმანი პროზაულია. პირველმა მთარგმნელმა ფარშიდ დელშადმა რამდენიმე უცხოენოვანი თარგმანი გამოიყენა, ხოლო მეორემ, ქაზემ იუსეფფურმა, მაგალი თოდუას¹ პნკარედით ისარგებლა. მოგვიანებით თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტში ფარშიდ დელშადმა ქართული ენა შეისწავლა და ახლა უკვე ორიგინალიდან თარგმნის ქართულ პოეზიას.²

ამ საკითხზე საუბარს აღარ გავაგრძელებ. ქართული მხატვრული ლიტერატურის თარგმანები სპარსულ ენაზე, შუამავალი ენიდან იქნება ეს თუ უშუალოდ ქართულიდან, ცალკე მსჯელობის საგანია. მხოლოდ შევნიშნავ, რომ ზ. ფაზოქიზადემ და მ. თიშეიარმა ქართული მოთხრობების შუალედური ენიდან თარგმნით ერთგვარად გააგრძელეს არსებული ტრადიცია. ვიმედოვნებ, ეს გამოცემა მნიშვნელოვან როლს შეასრულებს ირანში ქართული ლიტერატურის პოპულარიზაციის საქმეში და ხელს შეუწყობს ქართული კულტურისა და მწერლობის ცნობადობის ამაღლებას 85 მილიონიან ქვეყანაში. სამწუხაროდ, ისინი, ვისაც ქართული ლიტერატურის უცხო ენაზე თარგმნისა და გამოცემის ხელშეწყობა ევალებათ, აქამდე არ დაინტერესებულან ირანის მრავალმილიონიანი აუდიტორიით. ამას ობიექტური მიზეზებიც აქვს: ირანული ცენზურა, ირანის მიერ საავტორო უფლებების იგნორირება და ა.შ., მაგრამ, ვფიქრობ, „ოქროს შუაღედის“ გამოძებნა მაინც შეიძლება და დროა, ვიზრუნოთ ამ „ბაზრის“ დასაპყრობად. ირანში მცხოვრები ეთნიკური ქართველებისთვის ამას განსაკუთრებული მნიშვნელობა ექნება.

გამომცემლობა „ფარჰანგ-ე ილიას“ მაგალითზე კარგად ჩანს საგამომცემლო სფეროში საქართველოსა და ირანის თანამშრომლობის პერსპექტივები. 2020 წელს ამ გამომცემლობამ მალალ პოლიგრაფიულ დონეზე დასტამბა „ყაჯართა პერიოდის გილანი დიმიტრი ერმაკოვის ფოტოებში“, რომლისთვისაც რამდენიმე ათეული ფოტო საქართველოში არსებული არქივებიდან შეირჩა. ამ პროექტზე მუშაობისას გამომცემლობის ხელმძღვანელი ჰადი მირზანეჟად მოვაპედი ცნობილ ფო-

¹ პროფ. მაგალი თოდუა (1927-2016) განსაკუთრებულ მნიშვნელობას ანიჭებდა ქართული ლიტერატურის სპარსულ ენაზე თარგმნის საქმეს და ამ მიმართულებით მცდელობა არც თავად დაუკლია. 2019 წ. ეჰსან ხაზაისა და მოჰსენ ჰოსეინის რედაქტორობით სპეციალურად ფრანკფურტის ნიგნის საერთაშორისო ბაზრობისთვის სპარსულ ენაზე გამოიცა მ.თოდუას მიერ თარგმნილი „ქართული ლიტერატურის ნიმუშები“, სადაც, სულხან-საბა ორბელიანის, ვაჟა ფშაველას, ეკატერინე გაბაშვილისა და ნიკო ლორთქიფანიძის თხზულებებთან ერთად, რვა ქართული ხალხური ზღაპრის თარგმანიც გამოქვეყნდა.

² მისი პირველი თარგმანი უშუალოდ ქართული ენიდან („1001 ქართული ანდაზა“), თ.შურლაიასთან თანამშრომლობით, 2002 წელს დაბეჭდა ირანის ისლამური რესპუბლიკის საგარეო საქმეთა სამინისტროს გამომცემლობამ. ქართული პოეზიის ფ. დელშადისეული თარგმანების ძალზე მცირე ნაწილი გამოქვეყნდა ირანის ლიტერატურულ პერიოდიკაში, უფრო მეტი ნიმუში კი ჯერ კიდევ ელის გამომცემელს.

ტოხელოვან მეჭრდად ოსქუისთან ერთად რამდენჯერმე ეწვია თბილისს. ერთ-ერთი ჩამოსვლისას, გოლი თარაყის მორიგი ქართული თარგმანის („არჩევანი“, 2017) პრეზენტაციაზე, რომელიც „მწერლის სახლში“ გაიმართა, მან საჯაროდ გამოთქვა ორიგინალიდან სპარსულ ენაზე თარგმნილი თანამედროვე ქართული მწერლობის ნიმუშების გამოცემის სურვილი. ვინაიდან ორი წლის მანძილზე ეს პირობა არ შესრულდა, ბატონი მირზანეჟად მოვაჰედი დათანხმდა შუალედური ენიდან თარგმნილი კრებულის გამოცემას. „ქართული მოთხრობების“ წარდგინებისას იგი საქართველოსთან დაკავშირებულ მესამე პუბლიკაციას – ქართული სამზარეულოს წიგნს აანონსებს (გვ. 8).

საგანგებოდ უნდა შევჩერდე მარგმნელთა მიერ „ქართული მოთხრობებისთვის“ წამძღვარებულ წინასიტყვაობაზე. სამწუხაროდ, ქართული მწერლობისა და საქართველოს ისტორიის შესახებ ირანში ცოტა რამ იწერება. რაც იწერება, მათგან ზოგი ვერანაირ კრიტიკას ვერ უძლებს. ზ. ფაზოქიზადესა და მ. თიშეიარის სანაქებოდ უნდა ითქვას, რომ მათ მცდელობა არ დაუშურებიათ საკითხზე სანდო წყაროებისა და აკადემიური ინფორმაციის მოძიებისთვის. წინასიტყვაობას ეტყობა (რის თაობაზე აღნიშნულია კიდევ მე-14 გვერდზე), რომ ავტორებს დიდწილად აღექსანდრე გვახარიას საენციკლოპედიო სტატია უწევდა მეგზურობას.¹ თუმცა აქვე ვხვდებით ირანის ფართო წრეებში პოპულარულ ცნობებსაც, როგორცაა, მაგალითად, ბერძნული წყაროებიდან მომდინარე, გავრცელებული მოსაზრება მდინარე მტკვრის (სპარს. „ქორ“) სახელწოდების კიროსთან (სპარს. „ქურუშ“) კავშირის თაობაზე ან იმის მტკიცება, რომ „ვეფხისტყაოსნის“ დაწერა რუსთაველს ფირდოუსის „შაჰნამემ“ შთააგონა და მისთ. მნიშვნელოვანია, რომ, განსხვავებით ბევრი სხვა ავტორისაგან, მთარგმნელების წინასიტყვაობაში ირან-საქართველოს ურთიერთობების შელამაზების მცდელობას ნაკლებად ვხვდებით. პირიქით, აღნიშნულია ირანის სხვადასხვა მმართველი დინასტიის, აგრეთვე, ოსმალეთის იმპერიის მხრიდან ქართველთა მიმართ პოლიტიკური და სამხედრო ძალადობა, რაც საბოლოოდ ქრისტიანული რუსეთის მფარველობის ძიებით დამთავრდა. მოკლედ მიმოხილულია საქართველოს უახლესი ისტორიაც.

რაც შეეხება მთავარ საკითხს – „ქართული მოთხრობების“ თარგმანის ავკარგიანობას, დარწმუნებით შეიძლება ითქვას, რომ ზაჰრა ფაზოქიზადემ და მანდანა თიშეიარმა მკითხველს შესთავაზეს კეთილსინდისიერად და დიდი პროფესიონალიზმით შესრულებული თარგმანი, რომელიც მსუბუქად იკითხება და მკითხველში ძლიერ ემოციებს აღძრავს. სწორედ ამიტომ ვფიქრობ, რომ სპარსულ ენაზე გამოცემული „ქართული მოთხრობების“ მთავარი დანიშნულება ქართული ლიტერატურისადმი ირანელი მკითხველის ინტერესის გაღვივებაა. იმედი მაქვს, ამ პროცესს (თუკი ეს კარგი დასაწყისი პროცესად იქცევა) საქართველოს მხრიდანაც ექნება ხელშეწყობა.

¹ Gvakharia A., Literary Contacts of Georgia with Persia, Encyclopaedia Iranica, 2006.